

A választékolás és eszközei az anyagtakarékosság szolgálatában

LÁMFALUSSY SÁNDOR egyetemi tanár

Választékolás alatt értjük a fa kitermelésének azt a műveletét, amelynél a ledöntött törzsön a választék minimális átmérőjének és minőségi feltételeinek figyelembevételével kimérjük a termelendő erdei faválaszték hossz méretét. A fakitermelés legfontosabb és egyúttal legnehezebb művelete ez. Több évtized fatermését tehetik tönkre, ha ezt a fontos műveletet szakszerűtlenül és pontatlanul végzik. Végrehajtójától hosszú évi tapasztalatot és tudást kívánunk. Jól kell ismernie a feladatait és nemcsak hosszú gyakorlati tapasztalattal kell rendelkeznie, hanem egyúttal adottsággal is kell bírnia. Kimondhatatlan az a kár, ami ezeknek a szemponthozak mellőzéséből származik.

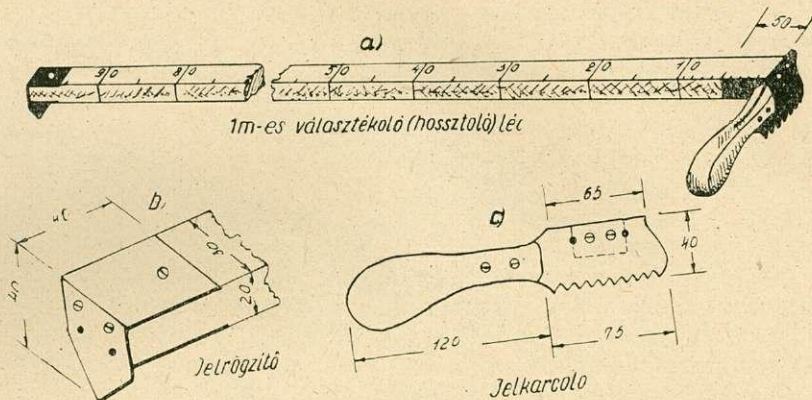
A választékolást (hossztoást) és vele együtt az egyes választékok eldarabolását végezhetjük a kitermelés helyén, tő mellett. Nálunk ez a leggyakoribb eset. Végezhetjük a rakodókon, fatelepeken, esetleg fűrésztelepen is. Ezt az utóbbi eljárást elsősorban a fenyőgazdaságokban és általában a fakitermelés gépesítése terén magasabb fokú álló üzemekben végzik. Nálunk a múltban szintén alkalmazták, de csak a fenyőgazdaságokban. Tulajdonképpen ott alkalmazható ez a módszer, ahol az erdőgazdaságot már feltárták és a rakodók közel fekszenek a vágásterülethez.

Van még egy harmadik eset is; ennél a két előbbi vegyesen alkalmazták. A választékolást teljesen és a választékokra való darabolás egy részét kint, a kitermelés helyén, a tő mellett, a másik részét pedig a fűrésztelepeken végzik. Ez a módszer az, ami a hazai mai körülményeink között legáltalánosabban és legelőnyösebben alkalmazható. Ebben az esetben a rönkválasztékokat kétszeres vagy háromszoros hosszban mérjük ki, mégpedig szállítható hossz méretben. Előnye többek között az, hogy a fel nem darabolt kétszeres, háromszoros rönk kevésbé repedezik, mint az előzetesen feldarabolt. Ez mindenestre hozzájárul a jobb minőséghez és a nagyobb kihazatalhoz.

Mindezekből következik, mennyire lényeges, hogy ennek a műveletnek a végrehajtásához a jó szakemberen kívül megfelelő eszközök is rendelkezésünkre álljanak. A múltban, sőt a jelenben is a legtöbb esetben csak egyszerű mérőrúddal — ami esetleg deciméteres beosztással volt ellátva — dolgoztunk. Van még ennél primitívebb eset is, amikor a favágóra bízunk és ő a fejsze nyelvvel végzi ezt a munkát. Ennél már pontosabb — a múltban a fakitermelő vállalatoknál használt — 2 vagy 3 méter hosszú, a két végén vasalással ellátott mérőléc. Mindezek ez eszközök azonban nem alkalmasak anyagtakarékos munkára. Ugyanis, ha történetesen hosszabb választékot akarunk kimérni a törzsön és a mérőlécet tovább visszük, pontosan sohasem illesztjük rá a legutolsó jelzés végpontjához. Rendesen és biztonságból valamivel tovább toljuk a léceket, s ez anyagpazarlással jár.

Használtak ennek a műveletnek elvégzéséhez mérőszalagot is. Ennek többek között az a hátránya, hogy nagyon munkaigényes, mert egy ember helyett hármat vesz igénybe. Hátránya még az is, hogy ha a szalag vászonból van, esős időben összehúzódik, ennek következtében mérési hibát okozunk, ami már komoly hiba. A legutóbbi években szerkesztettek nálunk 3 méte-

res hossztoló lécet, amelynek mindkét vége csúcsban végződő vasalással van ellátva, ez azonban eddig még nem jött forgalomba. Az egyik csúcs a bemezőléc rögzítésére, a másik pedig a mérési jel megjelölésére szolgál; az egyik tehát a jelrögzítő, a másik pedig a jelkarcoló csúcs. Egyébként féldeciméteres beosztású és egész deciméteres számozású. A számozás egyirányú a választékolás (hossztolás) műveletének haladási irányával. Ez már bizonyos fejlődést jelent az előzőkben ismertetett eszközökkel szemben, de ennek is van egy-két hiányossága, nevezetesen a választékolást végző szakmunkásnak még egy külön hornyolót vagy jelzőbaltát kell magánál tartania, ami azért szükséges, hogy a hossztoló lécnél hosszabb vagy rövidebb méretű választék végét kijelölhessük.

1. ábra.

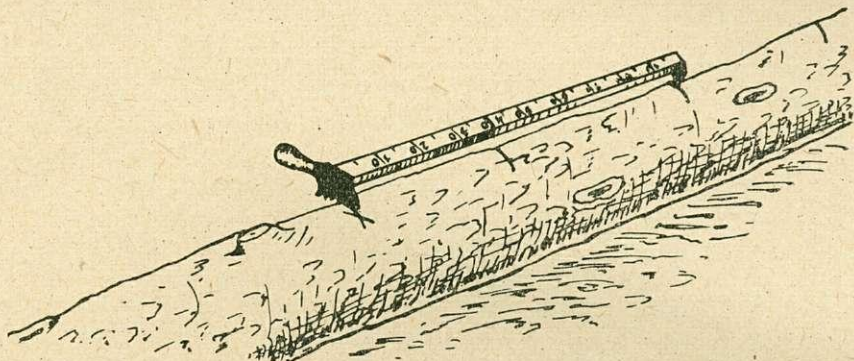
A fenyőnél a múltban alkalmazták és alkalmazható ma is az 1 m nyílású — két végén hegyben végződő — ún. fakörző. Ezzel gyorsabban, s mondhatni pontosabban és kevesebb munkával végezhetjük a választékok kijelölését. A múltban azonban a fenyőrönköt legtöbbször egész méterekben termelték, ma azonban az anyagtakarékosságra való tekintettel a fenyő szerfaválasztékot is tört méterekben mérik, pl. a talpfá- és váltótalpfánál 10, illetőleg 20 cm-es ugrásokkal nő a hossz méret. Emiatt a körző egyik szárát deciméteres számozással kell ellátni.

Szükség esetén más eszköz hiányában választékolásra használhatjuk az 1 m-es csuklós mércét (collstok). Itt-ott alkalmaznak olyan 2—3 méter hosszú mérőlécet, aminek az egyik vége vasalással van ellátva és ez egyúttal alkalmas a jelrögzítésre. A lécnél a másik vége teljesen szabad.

A választékolásra (hossztolásra) szánt eszközök egy részének az a legfőbb hátránya, hogy sem a jel rögzítése, sem a hossz méret bejelölése nem végezhető el. Az egyszerű mérőruddal való mérés bizonytalanná válik és vagy többet mérünk vele, ami anyagvesztéssel jár, vagy kevesebbet, aminek selejttermelés a következménye. Nalunk ezt használják általánosságban. Az itt ismertetett, hossztolásra szánt eszközök másik részének pedig az a hátránya, hogy ugyan megvan rajtuk a jelrögzítő, sőt van olyan eszköz, amelyen megvan a jelkarcoló is, de egy külön eszköz kell, amellyel a darabolás helyét jelöljük. Ez a legtöbb esetben kézi baltával történik. A hátrány ezeknél abban jelentkezik, hogy a kézi baltával vagy nagyobb méretet jelölünk ki, vagy rövidebbet, tehát megismétlődik ugyanaz a kár, mint az előbbi csoportnál.

Mindezeknek a kiküszöbölésére előnyösen alkalmazhatjuk az 1 m

hosszúságú (lásd 1. ábra) hossztoló mércét. A lécs 30×20 mm keresztmetszvényű, keményfából, pl. juharból, bükkből készülhet. Az egyik végén jelrögzítővel van ellátva; ez csúcsban végződő acéllemezből készül. A mérce másik vége fűrészszerűen kiképzett jelkarcolóval bír. A lécs beosztása öt cm-es, a deciméteres számozás pedig a mérés haladási irányával ellentétes irányú. Egésszétes szakaszokat oly módon mérünk ki vele, hogy a csúcsban végződő jelrögzítőt ráhelyezzük a jelkarcoló által megjelölt helyre, s a jelkarcolóval kimérjük a következő méteres szakaszt. A tört méterek kijelölése pedig olyformán folytatódik, hogy a legutolsó méteres jel fölé állítjuk a mérce beosztásának azt a számát, ami megfelel a tört méter hosszának. Tehát pl. 2,4 m hosszú talpfarönköt úgy mérünk

2. ábra.

ki, hogy kétszer kimérjük az 1—1 métert, s azután a 40 cm-es számot föléje helyezzük a 2 m-es jel fölé, s a jelkarcolóval kijelöljük 2,4 m-es hosszát. Az eldarabolás jelét, megkülönböztetésül a bemérés helyétől, a jelkarcoló fűrészszel végzett keresztjellel tesszük feltűnővé (lásd 2. ábra). A mérőlécs első decimétere centiméteres beosztású a szükséges túlméret kijelölésére. Előnye ennek a választékoló (hossztoló) eszköznek, hogy megbízhatóan pontos és nincs szükség még egy külön jelzőbaltára. Ez az eszköz elsősorban lombos erdőkben alkalmazható, főképpen a sarj-erdőkben, de használható a fenyőerdőkben is, sőt a fenyőválasztékok tört méreteinek bevezetése óta, itt is okvetlenül alkalmazandó.

Azáltal, hogy a hossztolólécs számozása a haladási iránnyal ellentétes beosztású, folyamatosan végezhetjük a munkát és nem kell visszafelé mérnünk. A legújabban szerkesztett és szabványosított 2 m-es léccel, — bár jelrögzítő és jelkarcoló csúcsokkal van ellátva — tört métert csak úgy tudunk kijelölni, hogy tovább visszük a lécsot, és egy külön jelzőbaltát is kénytelenek vagyunk használni több-kevesebb pontossággal.

Bárki meggyőződhet arról, hogy a nálunk eddig általában használt hossztoló eszközök pontatlanok. Rendesen jó néhány cm-rel hosszabb méretet jelölnek velük, mint kellene. De előfordul egyúttal az is, hogy rövidebbet mérnek. Szabad-e, amikor faanyag-hiányban szenvedünk, a választékolás műveleténél ilyen felületesen eljárni. Az anyagveszteségen kívül még fölösleges munkát is végzünk a rossz szerszámok használatával. Ott, ahol törődnek az anyagtakarékossággal, a Szovjetunióban, ahol fa bőven áll rendelkezésre, ott is bevezették a jelkarcoló- és jelrögzítővel ellátott mérőlécs alkalmazását, csak éppen mi maradunk el ezektől a követendő jó példáktól, akiknek oly fontos az anyagtakarékosság?!